

Läs om våra jubileer
och om årets
sommarteater med
Berit Carlberg och
Mia Poppe

innehåll

mIN SYSTER OCH JAG

Sommarens teater vid Wendelas Hus.....	3
Berit Carlberg berättar om föreställningen och ensemblen.....	4
Hur Hebbevillan räddades.	
Drömmen som blev verklighet av Peder Edström	6
Ett tidningscollage om wendelas hus.....	10

vi ses till hösten på **Wendelas**.....

Gustafwa Björklund i Stockholms medievärld	
Om en tavla från 1840.	1
2	

Wendelas Vänner

Ett 20-årskalendarium av Per Eric Mattsson.....	14
ett liv i trovisshet	
Ett samtal mellan Ami Lönnroth och Barbro Arnberg.....	18
Han utrönte gåtan om tingen?	
Om Wendelas förrymde make av Per Eric Mattsson.....	21
Boken som satte många kastruller i gång	
Kollegan Hagdahl om Mamsell Gustafwas kokbok.....	22
Rune Waldekrantz död	
Av Inga Lewenhaupt.....	23

Omslagsbilderna

Kvinnan i den ovala bilden är Wendela Hebbe vid 33 års ålder målad av "J.D." (John Dashington). Porträttet- här beskuret - är det tidigaste som finns bevarat. Fotot av huset är från en Nordendag sommaren 2000. Fotot nere till höger är taget av Jacob Forsell 2001 från vindsfönstret med utsikt mot slussen i Södertälje. En föreställning av Björn Runeborgs Provet med Berit Carlberg, Tove Nilsson och Björn Wahlberg har just avslutats. Bården längst ner är ett foto av den bård med linneor, som Inga Lindblad, en av föreningens grundare och eldsjäl, målat och som löper utmed väggen i stora salen. Notslingan överst är de första tecknen i det musikstycke som Love Almqvist tillägnade sin jour-nalistkollega Wendela Hebbe i Aftonbladet.

Har Du lust att hjälpa till?

Allt det praktiska med biljettförsäljning och annat vid sommarens 35 föreställningar sköter Berit Carlbergs teaterförening. Dock vore det trevligt om Wendelas Vänner kunde vara representerad vid föreställningarna för att göra ett handtag här och där. Vi bör bland annat ha ett bokbord där vi kan sälja våra böcker och tidningar och dela ut broschyrer. En anmäl-ningslista finns i huset. Du kan också ringa Per Eric Mattsson eller Kerstin Holmerin i styrelsen (telefonnummer härintill) och anmäla intresse.

WENDELAS VÄNNER

UR STADGARNA

Wendelas Vänner är en ideell, politiskt obunden förening med syfte att rädda och bevara Wendela Hebbes Hus från Snäckviken i Södertälje och att sprida kännedom om författaren och journalisten Wendela Hebbe och operasångerskan Signe Hebbe och deras pionjärgärningar i svenskt kulturliv.

MEDLEMSKAP

Årsbetalande medlem kr 150:-
Familjemedlem, samma adress kr 100:-
Ständig medlem kr 1.800:-

POSTGIRO

985920-8

STYRELSE

Ordförande

Per Eric Mattsson, 08-550 305 84

Vice ordförande

Signe Andersson, 08-550 139 87

Kassör och medlemsreg.

Kerstin Holmerin, 08-550 370 72

Sekreterare

Sven Erik Rönby, 08-550 164 78

Övriga

Karin Bergstedt, 08-55060974

Marianne Lerner, 08-55037187

Nils Linder, 08-55037706

Ami Lönnroth, 08-550 305 84

Anna-Britt Piuva, 08-55170860

Hedersordförande

Inga Lewenhaupt, 08-20 15 07

Hedersledamot

Anne-Sophie Eckerbom

WENDELAVISAN

Per Eric Mattsson
per.eric@bibliobi.com
Sven Erik Rönby
ronby.s@telia.com

HEMSIDA

<http://home.swipnet.se/wendela>

E-MAIL

wendelas.vanner@swipnet.se

WENDELA HEBBES

HUS

Vettersgatan 4
15171 Södertälje

Wendelas Hus Restaurang AB

Antoinette Mezher

08-55086675

bankgiro 5147-0342

Butiken

Kerstin Holmerin

Operettkomedi av Berr-Verneuil med musik av Ralph
Benatzky i regi och bearbetning av
Berit Carlberg
Koreografi Magnus Byström
Inspelad musik av Sven Idar

Premiär onsdagen den 25 juni kl 19.00

**Spelas onsdag - fredag kl 19.00, lördagar och söndagar kl 16.00
till den 10 augusti.
Biljetter 070-4985047**

Teatermåltid i Wendelas Hus i samband med föreställningarna.
Boka bord på tel 08-55086675

Läs om föreställningen på följande

Berit Carlberg om sommarens föreställning och ensemblen

Berit Carlberg och Mia Poppe hoppas på mycket sol i sommar, som här under en paus i repetitionerna.

Tredje gången gillt brukar det heta. Sommaren 2001 kom jag första gången till Hebbevillan och hade den stora äran att med historiens vingslag omkring mig få kreera rollen som Wendela Hebbe. Jag minns att jag innan jag äntrade den lilla scenen utanför villan gick runt i Wendelas och Signes rum, såg deras personliga saker och möbler "pratade" med deras porträtt. Det kändes märkligt, men bra, ja tryggt på något sätt. Pjäsen hette "Provet" och var skriven av Södertäljebon Björn Runeborg. 21 föreställningar blev det, och min fascination för Hebbarna och villan växte under tiden. Och så var det ju det här med kanalen och den vackra bergsslutningen på andra sidan. Fantasin blommade: ett värdshus, glittrande vatten och anslående natur. Tankarna gick osökt till Salzkammergut och "Värdshuset Vita Hästen", den underbara operetten med musik av Ralph Benatzky.

I nästan ett år var jag havande med iden att spela pjäsen sommaren 2002. Så blev det, och om inte vädrets makter varit så griniga hade det blivit en härlig succe Sommaren var varm och kommer nog att gå till historien som en sådan, men, men just juli månad var inte solig, det fick min stackars ensemble och jag bittert erfara. Vi satt färdigsminskade, allt ljus och ljud var riggat, några djärva operettvänner kurade under parasol-lerna och hur vi än försökte blidka vädergudarna lyckades det ej. Det blev INSTÄLLT. Alltför ofta.

Men man glömmer lätt tråkigheter och bekymmer om man är en sann teater-entusiast. Så nu är det dax igen. Åter får vi höra Ralph Benatzkys underbara toner ljuda över nejden, och skratten kommer att eka över kanalen, för "Min syster och jag" är en rolig pjäs. En operettkomedi med härlig intrig och skojiga rollfigurer.

Jag är överlycklig över min lilla ensemble som halverats från förra året. Men man kan ju spela dubbelroll eller varför inte trippelroll?

Under mitt första engagement på Fredriksdalsteatern i Helsingborg hos Poppe 1971 mötte jag en söt brunögd liten gräbba, den då tvååriga Mia Poppe. Att hon skulle bli något särdeles inom sång, dans och teater det insåg jag genast. Som 13-åring hade hon sin första roll bland häckarna där nere, och vi satt i samma loge åtskilliga somrar. Och vi skratade mycket, ty gräbban hade ärvt sin fars sinne för det komiska i tillvaron. Överlycklig var jag när Mia tackade ja till rollen som prinsessan Saint Labiche i sommar, Den rollen gjorde jag själv på Fredriksdal 1979. Jag ser fram emot en härlig spelperiod, Mia är ju precis som jag själv "utomhusteaterhärdad".

han det där med datorer(USCH).

trygghet.

Och nu till herrarna. Goa gubbar allihop. Först min gamle elevkamrat från scenskolan i Malmö (med Södertäljebon Georg Fant som rektor) Mis- ter Riksteatern själv Kent Malte Malmström. Vi spelade ofta på elevskolan tillsammans så här och hätta rök, men sedan skildes våra vägar, dock bara yrkesmässigt, men i sommar skall det bli mig en glädje att få lyfta på hans kilt, jag säger inte mer.

Niclas Strand, som med bravur gjorde rollen som Siedler i Vita Hästen, återkommer nu och gör hjälten och hjärtekrossaren Roger Fleuriot som upplever "klicket" med Prinsessan-Mia. Niclas är också mitt stora stöd som produktionsassistent. Och så kan

Alltså en drömensemble. Och inte nog med dessa profiler, här kommer ytterligare tre stycken herrar, dock ej synliga på scenen, men väl så viktiga ändå. Sven Idar spelade in de underbara Benatzkytonerna förra sommaren, och vi sjöng till det inspelade bandet. Sven satte sin musikaliska prägel på hela föreställningen och gör så även i år, och det känns som en stor

Ny för i sommar är Magnus Byström som skall se till att vi rör oss rytmiskt och att vi "bryter ut i dans" då och då. Jag imponerades av hans kunnande då jag såg musikalen Shirley Mac Laine på Nalen där han koreograferat sin egen fru, jovisst Mia Poppe. Att dom sedan har en liten Tuva ihop gör ju saken inte sämre. Den lilla damen övervakar ibland repetitionerna.

Dejan Ristic skötte med den äran ljudet förra sommaren. Pojken pratar härlig skånska, men kommer från Jugoslavien och bor i Södertälje. Han utbildar sig till förnämlig ljudtekniker och fick sitt elddop förra

Victor Friberg

Berit Carlberg Kent Malte Malmström

Niclas Strand
Mia Poppe

Hur Hebbevillan räddades

Drömmen som blev verklighet

av

Peder Edström

Detta är berättelsen om det glömda huset. Huset där Wendela Hebbe bodde.

Detta är också berättelsen om tillfällig-heternas spel, ödets nycker, osannolika händelser och hängivna människors självuppoftande och ihärdiga arbete för att rädda en dold kulturskatt undan grävskepornas tillintetgörande för-störelseverk.

Det hela började 1974. Brita Hebbes bok ”Wendela, en modern 1800- tals kvinna” kom ut. Inger Mattsson, som då var chef på Stadsbiblioteket i Södertälje läste, med stigande intresse, boken hemma i sängen och plötsligt föll hennes ögon på en bild med texten:

Snäckviken. Wendelas älskade sommarhem i nära ett kvarts sekel, troligen en gåva av Lars Hierta 1863, låg på riktiga landet utanför Södertälje. Nu ligger det vackra gula huset i sin rosenträdgård som ett ”fornminne” mitt i Vin- och spritcentralens fabrikskomplex.

Inger Mattsson insåg genast att detta

Inger Mattsson (1936-1991) tog initiativ till att rädda Hebbevillan. Hon var i 25 år bibliotekschef i Södertälje. Tillsammans med kulturnämndens ordförande Stig Stenbom var hon arkitekten bakom den kraftiga upprustningen av biblioteksverksamheten i Södertälje på 1960- och 1970-talen med det nya stadsbiblioteket i Luna som kronan på verket. Här visar hon biblioteket för en delegation från utlandet.

kanske var ett av de sista husen från Badhusepoken som fanns kvar i Södertälje. Rivningsraseriet under 60- talet utplånade så gott som varje spår av denna betydelsefulla tid i Södertäljes historia. Och ändå, på bilden, fanns uppenbarligen ett hus och ett hus med en kulturell historia, som undgått förödelsen. Hon bestämde sig för att undersöka saken och styrde sin sön-dagspromenad till Snäckviken. Och mycket riktigt, där låg huset. Men så det såg ut. Förfallet var totalt. Färgen flagade, flera fönsterrutor var spräckta och huset svårt angripet av röta. Trädgården var obefintlig. Huset stod inklämt på Vin- och spritcentralens fabriksomt.

Öppet hus i Snäckviken

Inger Mattsson kontaktade Vin- och spritcentralens ledning, som visade stor förståelse för hennes intresse och låna-de henne nycklar så att hon

Peder Edström har fördjupat sig i tidningsläggen och protokollen och berättar om Hebbevillans öden under de senaste 30 åren. Han är fotograf och journalist

kunde kom-ma in i huset. Där var förfallet om möj-ligt än större, men var det möjligt att rädda?

Inger Mattsson ville åtminstone försöka och började ta kontakt med vänner och bekanta med kulturella intressen för att se om fler delade hennes uppfattning. Och visst fanns det ett intresse. Den 7 september 1975 blev en märkesdag. Biblioteket ordnade öppet hus i Snäck-viken. Brita Hebbe läste ur sin nyutkomna biografi om Wendela, Sigrid Sällström framförde sånger av Wendela till flöjtackompanjemang av Gerd Lilja, Göran Gelotte guidade och barnen togs om hand av Gun Wickman, som läste sagor

av Wendela.

Opinionsbildning

Så följde en tid av opinionsbildning. Man skrev insändare, man pratade med människor man kände privat och på allehanda möten. Och det började hända saker. Länstidningen skrev artiklar, kommunstyrelsen behandlade frågan om vilka hus som skulle bevaras och tillsatte en arbetsgrupp. Tidnings-rubrikerna skiftade mellan hopp och förtvivlan. ”Vem vill rädda Hebbe-villan?” ”Sista chansen rädda Wendelas hus!” ”Hoppet ute för Hebbe-villan?”

Och värre skulle det bli. Vin- och Sprit säljer tomten till Astra och de ville, så fort som möjligt riva Hebbehuset och bygga nya fabriks- och kontorslokaler.

Föreningen bildas

Då bildades först en aktionsgrupp och kort därefter en förening, Wendelas Vänner, för att rädda huset. Vid års-mötet den 8 september 1983 hade föreningen samlat 150 medlemmar. Men än var inte huset räddat. Byggnads-nämnden hade lämnat en frist till den 1 jan 1984 för att föreningen skulle kunna komma fram till en lösning. Och Astra gav föreningen ytterligare en tid till den sista december 1984. Men man hittade ingen lösning på problemen. Många förslag, massor av idéer men ingen lösning, inga pengar och ingen tomt att ställa huset på.

”Vi ger upp”

Och så, den 5 december läser vi rubriken i Länstidningen: Kampen om Hebbevillan är slut. –Vi har gett upp. Under en bild av tre besvikna styrelse-medlemmar kunde man läsa att de nu skulle koncentrera sina krafter på annat i Wendela Hebbes liv. Husets saga var all. En fredag i mitten på december var grävskepan

beställd för att riva huset. Samma dag var det meningen att en insändare skulle publiceras i Länstidningen som ett sista försök att övertyga Astra om att huset måste bevaras.

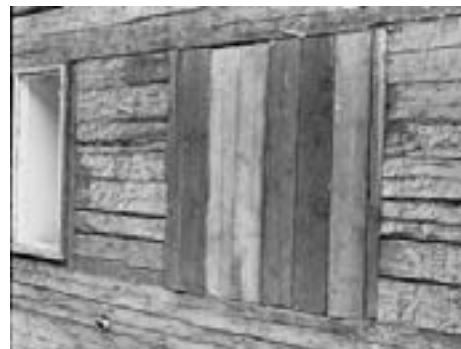
Och se. Det osannolika inträffar. Mak-terna var på Hebbes sida. Grävmaski-nisten blev sjuk. Huset stod kvar och på lördagen kom artikeln in i tidningen och den orsakade stort rabalder. Telefonerna gick varma, föreningen kallade till blyxtmöte på söndagen och så var kampen igång igen.

Ny strategi

Fortfarande var pengar ett problem och någon tomt fanns inte. Men huset stod kvar och då bytte man strategi. I stället för att flytta huset beslutade man om en antikvarisk nermontering. Astra gav ytterligare tre månaders resit, Vin- och spritcentralen bidrog med 125 000 kronor. Söderrtäljes kommunantikvarie Göran Gelotte gjorde en stor insats genom att märka upp huset stock för stock, fotografera och göra ritningar. Hans engagemang och forskar-iver resulterade också i att han författade en skrift om husets tidigare historia.

Nu var huset räddat. Men inte säkrat för framtiden. Det förvarades under presenningar utomhus och där låg det och smårutnade. Och detta sakernas eländiga tillstånd kom att vara i tio långa år. År av hopp och förtvivlan. Mer än en gång kände styrelsen och de aktiva att nu går det inte längre, nu ger vi upp. Och det är ett under i sig, att de inte tappade sugen. En beslutsamhet och ihärdighet utöver det vanliga förde dem vidare. Men av och till dök det upp en ljusglimt, en liten strimma av hopp, som motiverade till nya tag.

Så föreningens kamp fortsatte. I

Några bilder från nedmonteringen. Den avskalade balkongen där Signe Hebbe enligt traditionen stod och sjöng för förbipasserande båtfolk. Västra gaveln visade upp ett igensatt fönster troligen från ombyggnaden inför Wendelas inflyttning 1863. De avtäckta väggarna visade flera märkliga och svårförklarliga förändringar. När arbetslaget kommit ner till bottenvåningen fick en lastbil med kran-arm hjälpa till. Foto Göran Gelotte.

första hand för att ordna en tomt men också för att samla de nödvändiga pengarna till återuppbyggnaden.

Bästa tomten i stan

En vändpunkt kom genom en sex partimotion i Södertälje kommunfullmäktige där Caisa Ekstrand (m) som var kvinnojoursordförande i stan, påpekade behovet av ett internationellt kvinnohus. Hon och hennes fem med-motionärer visste också vilket hus de ville ha. Wendela Hebbes. Motionen resulterade i att huset, efter några turer, fick Södertäljes absolut bästa tomt. Mitt inne i Södertälje, alldeles intill kanalen. Det skadade antagligen inte saken att flera av undertecknarna av motionen var medlemmar i Wendelas Vänner.

Nu var det bara pengarna som fattades. Och tillstånd av olika slag. Papper, formulär, kontrakt och avtal höll styrelsen rejält sysselsatt. Man sökte sponsorer, bearbetade privatpersoner och arrangerade en konsert med Elisabeth Söderström som inbringade 28 000 kronor. "Nu skramlar vännerna med bössan för Hebbevillan" löd en rubrik i Länstidningen" och i artikeln kunde man läsa att uppbyggnaden är beräknad att kosta 1 miljon och att föreningens nu 300 medlemmar har knappa 300 000 i kassan. Och återigen spelar tillfälligheterna projektet i händerna.

Arbetslöshet

Vid denna tid hade arbetslösheten blivit stor bland byggnadsarbetare. Bygg-mästareföreningens ordförande Berndt Flinck, som läst om Hebbevillan i lokalpressen, kontaktade styrelsen och presenterade en idé som gick ut på att Hebbevillan skulle bli ett arbetsmarknadsprojekt för arbetslösa byggjobbare för utbildning i att bygga och restaurera hus efter gamla hantverkstraditioner. Arbetsförmedlingen nappade på anbudet och nu började det se ljus ut för Wendela Vänner.

En ung arbetslös arkitekt vid namn Ulrika Bergström fick ett ALU-jobb på Länsmuseerna i Stockholm. Hon skickades till Södertälje och blev entusiastisk. Snart blev hon en drivande kraft i styrelsen.

Ungefär samtidigt uppvaktade föreningen Boverket. Man hade genom efterforskningar och olika samtal förstått att verket hade ett bevarandeprogram för gamla hus. Resultat: 500 000 kronor rakt ner i föreningens kassa. Fullständigt

Överst montering av kakelugnen i lilla rummet. Den är en deposition från Stadsmuseet i Stockholm. Därunder murning av rörspisen i stora rummet.

Föreningen ordnade öppna hus på byggarbetsplatsen vid några tillfällen. Dessa lockade många besökande även som synes barnfamiljer.

Är det sant att Mamsell Gustafwa en tid ägde och arbetade i Rådhuskällaren i Södertälje?
Även detta får du svar på i Wendelas Hus den 28 augusti.

osanno-lik.

Och nu gick det undan. Den 3 april 1995 började grävskoporna schakta bort fyllning för att ge plats åt huset. Byggnadsarbetarna, under ledning av först Ebbalunds hantverksskola och senare av Morgondagens Minnen bör-jar sitt försiktiga och kärleksfulla puss-lande. Göran Gelottes ritningar och fotografier var till stor hjälp. Den 8 no-vember 1995 bjöds traditionsenligt byggnadsarbetarna på taklagningsfest.

Men mycket arbete återstod. Inredning och möbler saknades. Och pengarna tröt, som vanligt. Men det vackra huset stod där. Alldeles tomt men mitt i stan och på den absolut bästa tomten.

Fler under

Och så sker det igen. Undret. Statens Musiksamlingar beslöt att Wendelas Vänner skulle få disponera delar av Signe Hebbes möbel och tavelsamling. Privata ägare tillstötte. Möblerna och tavlorna placerades på över-våningen där ett journalist- och författar museum kunde inrättas.

Men så var det utsidan. Runt huset ser det ut som det brukar göra på en bygg-arbetsplats.

Inga Lewenhaupt, föreningens dåvarande ordförande, släpper, som brukligt var förr i tiden, en slant där skorstensstocken skall muras upp. Stig Eckerbom och Inga Lindblad kontrollerar att allt går rätt till.

finansieringen av museidelen i h u s e t .
Visningar och

Och inte blev det bättre av att när-området tidigare varit uppehållsplats för Södertäljes

butiksförsäljning har hittills klarat den delen.

Invigning

Den 9 maj 1998 återinvigdes Wendela Hebbes Hus i Södertälje. Under resans gång har många idéer om hur huset skall användas stötts och blötts. Som det har blivit, fungerar det nu som ett kulturhus mitt inne i Södertälje. Här arrangeras teaterföreställningar, utställningar, tema-dagar, seminarier och föreläsningar, här pågår

ledighetskommitté. Återigen var makterna med Vännerna. Staffan Norberg (v) var fullmäktige- och byggnadsnämndsledamot och han skrev en motion om att anlägga en vän-ortspark. Och så blev det. En underbar park anlades i direkt anslutning till Hebbehuset.

Men ett kulturhus är inte komplett utan en bra restaurang. Mat och kultur hör ihop. Antoinette Mezher, med rötter i Libanon, har gjort Hebbehusets res-taurang till en attraktion i sig. Och inkomsterna från köket klarar de löpande kostnaderna och ger personalen bärning. Däremot måste föreningen själv klara räntor och amorteringar på det lån man tvingades ta upp för att klara

Wendela Hebbes Hus invigs den 9 maj 1998 av Wendela Hebbes ättling i sjunde led, Marie Hjortdal från Danmark. Vid sin sida har hon föreningens ordförande Per Eric Mattsson, som fick motta fyra originalporträtt av Wendela och hennes döttrar målade av Stockholmskonstnären Brummer 1847.

**Hebbevillan flyttas
till Lina tegelbruk**

**Flytta Hebbevillan kustutmaningen
Men vart kan
den "rullas"?**

**Militären backar ur
Ingen flyttning
av Hebbevillan**

**Hoppet ute för
Hebbevillan?**

SÖDERSTRÖM. Kustutmaningen vill inte ta Hebbevillan. 450 000 kr ska betalas för att flytta den till Lina tegelbruk. Men det är inte enbart pengar som avgör om flytten ska ske. Det är också miljö och kultur som ska tas hänsyn till.

**Nu skramlar
vännerna med
bössan för
Hebbevillan**

**Söderströms
sjöng ihop
28 000 kr**

■ SÖDERSTRÖM. Lina tegelbruk har betalat 28 000 kr för att flytta Hebbevillan till Lina tegelbruk. Men det är inte enbart pengar som avgör om flytten ska ske. Det är också miljö och kultur som ska tas hänsyn till.

**Hebbevillan
vårdshus på
Torekällberget?**

Hebbevillan återuppstår

**Alu - ny chans
för arbetslösa**

**Mossigt värre
i Hebbes hus**

Hebbevillan ska flyttas till Lina tegelbruk. Men det är inte enbart pengar som avgör om flytten ska ske. Det är också miljö och kultur som ska tas hänsyn till.

Spaden sattes i marken för tidigt

Hebbevillan ska flyttas till Lina tegelbruk. Men det är inte enbart pengar som avgör om flytten ska ske. Det är också miljö och kultur som ska tas hänsyn till.

Hebbevillan ska flyttas till Lina tegelbruk. Men det är inte enbart pengar som avgör om flytten ska ske. Det är också miljö och kultur som ska tas hänsyn till.

Vi ses till
hösten på

Wendelas

Vi stänger Wendelas Hus för allmänheten den 8 september, bygger om entrén mm i tre veckor och öppnar igen i början av oktober. Grupper kan vi dock ta emot som vanligt.

Antoinette Mezher och vår nye köksmästare Kristoffer Rextoff hoppas att i höst kunna ha öppet även på kvällarna med goda menyer som passar husets stil.

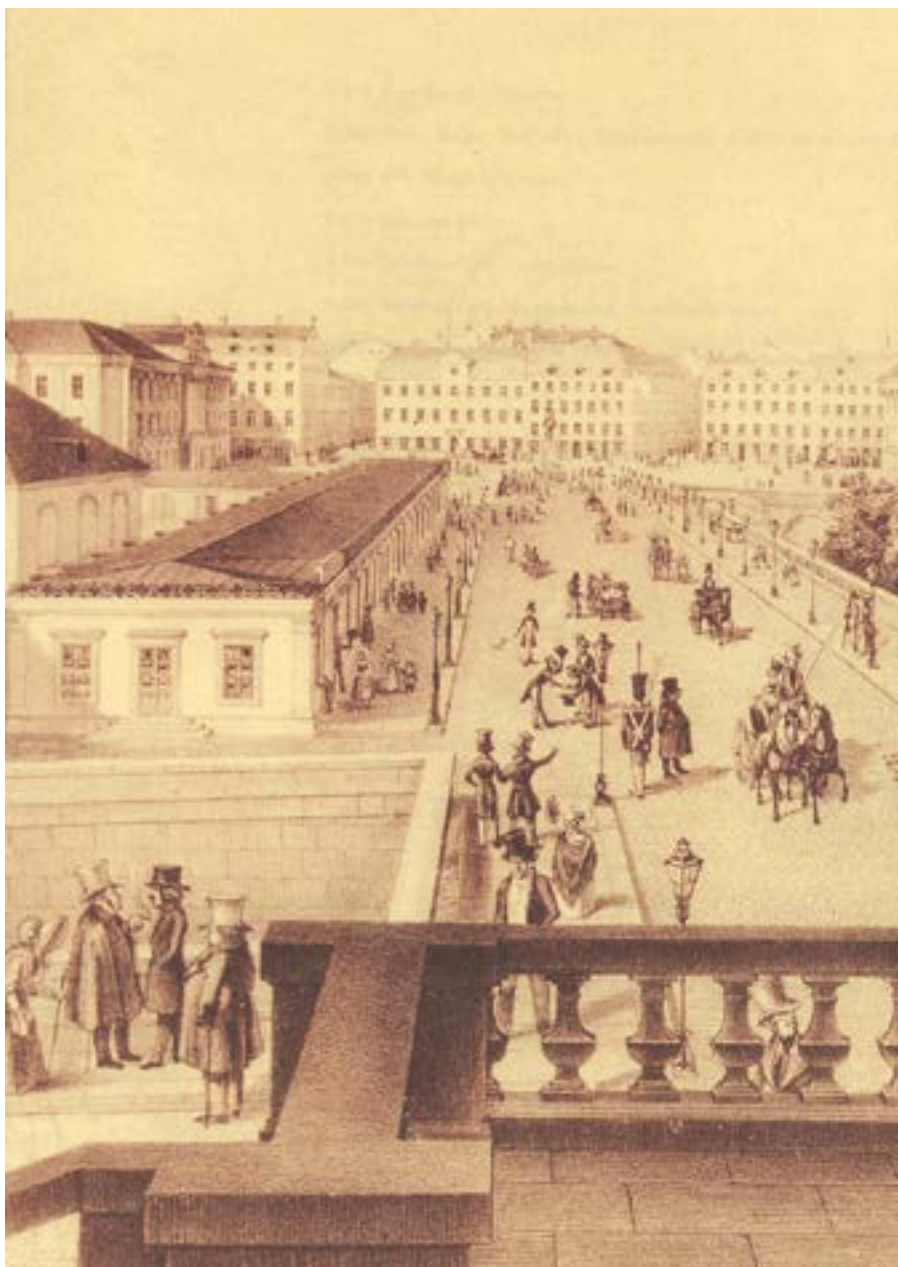
Antoinette och Kristoffer tycks samsas gott i husets lilla kök. Katten ovan spisen är resultatet av ett lekfullt tilltag av de arbetslösa murare som murade upp spisen 1997. Nu har man installerat ny fläkt och gör en del andra förbättringar.

Wende-

Pröva också Kristoffers teatermiddag i samband med sommarens föreställningar. Boka på tel. 08-55086675.

Gustafwa Björklund i Stockholms medievärld

*"Utsikt av Norrbro och
Gustav Adolfs torg i
Stockholm."*

Denna litografi från 1840 av Johan Henrik Strömer efter en teckning av Ferdinand Tollin har genom åren varit publicerad i många böcker och sammanhang dock veterligen inte tidigare på grund av gumman, som vandrar in i bilden i nedre vänstra hörnet.

Gumman - vid tillfället i fråga dock bara 46 år - är Gustafwa Björklund, föreståndarinna för Lilla Sällskapets servering vid Munkbron i Stockholm. 1847 gav hon ut en mycket prisad kokbok. Den 28 augusti berättar Inger Årlemalm om mamsell Gustafwa i Wendela Hebbes Hus och vi äter en måltid med recept ur kokboken. Läs mer på sidorna 22 och 24

I samfundet Sankt Eriks årsbok 1934 har Carin Lindskog examinerat Tollins bild, som innehåller ett antal av huvudstadens mest betydelsefulla publicister vid mitten av 1800-talet. De tog heder och ära av varandra i spalterna. När de sågs på stan kunde de som den naturligaste sak stanna och samspråka. Herrarna som Mamsell Gustafwa närmar sig är Johan Kristoffer Askelöf (med slängkappa och cigarr i hand), F.V. Dalman och Jonas Walldén. Askelöf var redaktör för Svenska Minerva, som med kraft och ofta elegans bekämpade de liberala idéerna. Askelöf var en man av värld, som spelade en stor roll i umgängeslivet och en ännu större vid middagsbordet. Det är alltså inte en tillfällighet att han syns med mamsell Gustafwa. Walldén var redaktör för rabulistbladet Dagligt Allehanda och Dalman för högerorganet Stockholms Dagblad. Orvar Odd, trägen medarbetare i flera tidningar, närmar sig sällskapet. Om hur pressens fiender samsades kring Askelöfs bord skrev han ett vackert stycke "En gastronomisk trio".

I mitten på bilden syns Lars Johan Hierta (med käppen på ryggen), ägaren till liberala Aftonbladet, som var den största tidningen. Hierta har stannat upp och tycks kolla läget. Omedelbart framför honom räcker Argus-Johansson chevalereskt sin hand åt en ung dam. Han var, åtminstone i egna ögon, en oemotståndlig Don Juan. Hierta hade tidigare arbetat i Argus men nu var tidningen en av Aftonbladets argaste kritiker. I förgrunden till höger uppe på Lejonbacken står nästan hela Frejas redaktion: August Blanche i slängkappa samtalar med sin litteräre medarbetare Gustaf Henrik Mellin. Mellan dem syns filosofen Johan Vilhelm Snellman från Finland. Tidningens tryckare Hellsten leker med sin hund.

Längs Norrbrö ligger den nybyggda Bazaren ett slags varuhus med galanta butiker. I hitre delen låg Adolf Bonniers bokhandel. "Ur sin boklädsdörr framstiger herr Bonnier med hatten i hand och anhöller ödmjukast om handel såväl av denna som andra ypperliga saker" skrev August Blanche i sin recension av tavlan. Den kände konditorn De la Croix hade sitt schweizeri i andra ändan av bazaren. Träden på högra (östra) sidan av bron finns på Strömparterren, vilket åren 1831-1832 förvandlades från skräppupplag till Stockholms första för allmänheten anlagda park.

Wendelas Vänner

ett 20-årskalendarium

av Per Eric Mattsson

Denna rapsodiska sammanfattning av föreningens första 20 år kompletterar Peder Edströms artikel om Hebbevillan från sidan sex. Viss överlappning har inte kunnat undvikas. Huset och föreningen är som siamesiska tvillingar. De förutsätter varandra. Utan huset hade det nog inte blivit någon litterär förening - Wendela får ursäkta - och utan föreningen hade huset inte funnits i dag.

1983

Nu måste vi bilda en förening för att rädda Wendelas Hus. Så inleddes uppropet till det informationsmöte, som ägde rum den 10 maj 1983. Uppropet var under-tecknat av Ingemar Lundkvist och Inger Mattsson. Den 8 september hålls årsmöte och konstituerande sammanträde. Inger Mattsson blir ordförande med Eric Silas Lindqvist som vice ordförande. Medlemsavgiften sätts till 10 kronor och med-

1984

Wendela Hebbes båda romaner *Arabella* och *Brudarne* ropas in på auktion i samförstånd med Östra Sörmlands Kulturhistoriska förening (nu Kulturhistoriska föreningen), som bekostar inbindning. De båda böckerna blir grunden till det bibliotek, som nu finns i huset.

1986

Föreningen ordnar utställning om Wendela Hebbe på biblioteket med material huvudsakligen från Kungliga Biblioteket. Rubrikerna var Journalisten, Författaren, Översättaren, Sagoberättaren, Tonsättaren, Vännerna.

Anne-Sophie Eckerbom och Maja Olander studerar mikrofilm av Aftonbladets årgångar 1845-47 för att leta fram artiklar som kan ha skrivits av Wendela. Det blir så småningom tre tjocka pärmar med material till stor glädje för dem som forskar i tiden.

1987

Göran Gelotte ger ut en skrift om Hebbevillan vid Snäckviken. *Det vore en klar tillgång för framtidens Södertäljebo att kunna se och besöka Hebbevillan. Man kan därför hoppas att huset blir återuppfört, då det är ett fint exempel på ett tvåvånings bostadshus från början av 1800-talet, av vilka det finns få kvar i Södertälje.* Internationella Kvinnodagen firas i Södertälje. Wendelas Vänner samlas under parollen. "Kvinnoorganisationerna i Södertälje behöver ett hus. Vi har Wendelas Hus." Vid en paneldebatt uttalar sig alla politiska partier positivt om föreningens förslag att använda huset som ett kvinnohus. Föreningen har gjort en modell av huset på tilltänkt plats nedanför Orionkullen.

En motion undertecknad av kvinnor från alla politiska partier föreläggs kommunfullmäktige.

Den 9-10 maj reser föreningens medlemmar i fullsatt buss till Småland för att bese intressanta Wendelaplatser. "En fullständig lyckträff" enligt verksamhetsberättelsen. Föreningens förhoppningar om ett återuppfört hus framgår inte minst av slutklämman i ordförande Ingers julbrev till styrelsen.

År 1989 är det 150 år sedan 1839 - Wendelas ödesår - det som gjorde henne till en kvinna som formade sitt eget liv och till ett så gott föredöme för eftervärldens kvinnor. Till dess har vi mer än ett år på oss. Det borde ju kunna bli det år, då hennes sommarhus i Snäckviken åter står på en vacker plats i Södertälje, där det kan bli till

-
- 1988 Inga Lewenhaupt disputerar på en avhandling om Signe Hebbe. Året dessförinnan hade hon gjort sig bekant i föreningen genom ett föredrag på årsmötet den 8
- 1989 Intensivt arbete med penninganskaffning till huset. Den 8 september hålls en konsert till minne av Signe Hebbe med Birgitta Svendén, Raymond Björling och Anna Eklund med Inga Lewenhaupt som konferencier.
Inga Lewenhaupt väljs till ordförande efter Inger Mattsson. En ny folder *Rädda Hebbevillan* tas fram.
- 1990 Ännu en konsert den 8 september nu med Elisabeth Söderström, Gunnar Lundberg, Anna Eklund och Tellegymnasiets kammarkör. Konserten föregås av god publicitet och ger en vacker slant till föreningen.
- 1991 Årsmöte med Ebba Witt Brattström. Utflykt till Wendelas sommarviste 1842-53 Hågelby gård tillsammans med Almqvistsällskapet. Namnsdagssalong den 8 november med Margareta Lithén, Ninne Olsson och Inga Lewenhaupt.
Föreningens initiativtagare Inger Mattsson avlider den 6 december i cancer - in i det sista aktiv i föreningen. Hennes efterträdare som ordförande, Inga Lewenhaupt skriver vacker runa i SvD.
- 1992 Föreningen har ca 200 medlemmar. Fem program genomförs bland andra med Gullan Sköld (Wendela som socialreporter och kvinnoskildrare) och Marianne Fredriksson och Ami Lönnroth (Behöver vi en kvinnlig journalistik?). Namnsdagssalongen ägnas *Sånger från när och fjärran*.
Föreningen deltar i DELS-dagen på Lilla Hornsberg den 31 maj.
- 1993 På Wendelas födelsedag den 8 september invigs en utställning om Wendela Hebbe på Kulturhuset i Stockholm gjord av Vicky Schultz i samarbete med Wendelas Vänner.
Den 18 september firas föreningens 10-årsjubileum med en temadag under rubriken *Världar som öppnas*. Föredragshållare är Britt Dahlström (Wendela och Charles Dickens), Per Eric Mattsson (Clemens - vart tog han vägen?), Inga Lewenhaupt (Fröken Hebbes studio) och Brita Stendahl (Fredrika Bremer och tron på den nya människan).
Namnsdagssalongen den 8 november hålls i Anna Lindhagens våning med Almqvist
- 1994 Studiebesök på Aftonbladet och vandring i Wendelas fotspår i Gamla stan står bland annat på programmet detta år. Den 16 oktober presenterar sig föreningen i DELS och Skansens programserie *Sällskapsliv*.
- 1995 På årsmötet den 22 mars berättar Kristin Hallberg om Wendela Hebbe under rubriken *Sagoberätterskan som låter flickan lura ormen*. Återuppbyggnaden av Wendelas Hus påbörjas. Utflykt den 10 juni till Moas torp i Sorunda och Wendelas sommarhus i Nynäshamn tillsammans med Bibliotekets Vänner.

Bygget startar i maj och den 8 november blir det taklagsfest. Kampanj 500 startar. Femhundra tusen i kassan och fem hundra medlemmar är målsättningen.

1996

WendelAvisans premiärnummer kommer ut med Lotti Walther som idégivare och ansvarig för layouten. Signe Andersson hittade på namnet.

På årsmötet i Operahögskolans lokaler väljs Per Eric Mattsson till ny ordförande i föreningen efter Inga Lewenhaupt. Inga blir samtidigt hedersordförande. Elever från Högskolan sjunger Mozart och Gounod.

Föreningen tecknar depositionsavtal om möbler, tavlor med mera med Musikmu-seet i Stockholm. Avtal om servering i huset tecknas med Antoinette Mezher. Den 9 juni hålls öppet hus på byggplatsen och lockar 4-500 besökare.

Anne-Sophie Eckerboms 80-årsfond instiftas och får ett startkapital på 14.000 kronor. Anne-Sophie, som en av föreningens verkliga eldsjälur genom åren, blir hedersledamot i styrelsen.

Första programmet i Wendelas Hus. Per Vesterlund visar filmavsnitt och berättar om Hampe Faustman, Wendelas barnbarnsbarn. Georg Fant, kollega, vän och dryckesbroder med Hampe, medverkar.

1997

I maj tas bottenvåningen i anspråk av Antoinette Mezher, som i mindre skala på-börjar lunch- och kaffeservering. Elever från antroposofernas Skillebyholm under ledning av Karin Lindström arbetar med en del av trädgården. En bokcirkel med 30-talet medlemmar och 40-talet nya böcker startas med Kerstin Holmerin som cirkelledare.

Den 30 oktober inträffar en brand i huset, som fördröjer färdigställandet av övervåningen. Självantänd kokt linolja är orsaken. Tolv olika program kan, trots byggstök och brand, genomföras. Bland annat introduceras en föreläsningsserie *Nordiska förgrundsgestalter* med Kaj Fölster (om Alva Myrdal), Mats Svegfors (Dag Hammarskjöld), Berit Wilson (Sigrid Undset) och Pär-Arne Jigenius (Torgny Segerstedt) som föreläsare.

1998

Den 8 september hålls ett seminarium om det sociala reportaget som resulterar i ett. Föreningen har 610 registrerade medlemmar vilket är rekord i dess historia. Högstidlig invigning av Wendelas Hus den 9 maj. Wendelas ättling i 7:e led Marie Hjortdal från Birkeröd i Danmark klipper bandet och överlämnar som gåva fyra originalporträtt av Stockholmskonstnären Brummer föreställande Wendela och hennes tre döttrar. Opera-sångerskan Grethe Rottböll sjunger från balkongen ackompanjerad av Håkan Sund. En av föreningens initiativtagare, Eric Silas Lindqvist, skänker sin förnämliga Almqvistsamling till föreningens bibliotek.

Samma dag, den 9 maj, inviger kommunfullmäktiges ordförande Signe Andersson intilliggande vänortspark, som på ett fint sätt kompletterar huset och dess egen lilla trädgård.

Ett tiotal program genomförs i huset. Bland dessa märks ett föredrag av av den färg-starka kvinnokämpen Berit Ås från Oslo om kvinnorna och världsekonomin.

De guidade visningarna i huset tar fart. Konstföreningar, pensionärsföreningar, literära sällskap, yrkesgrupper av olika slag, rotaryföreningar, tjejgrupper med flera har genom åren fått visning av huset och information om Wendela Hebbe och personhistorien kring henne. I synnerhet Kerstin Holmerin, Ann-Marie Koch och Signe

1999

Inte mindre än 18 olika program genomförs i huset. Bengt Westerberg inleder en ny programserie om *Människan bakom rollen*. Eugènekvartetten från Göteborg och kammar-musiksextetten Fru Musica från Lund håller konsert Sångaren Mattias Enn sjunger ur sin musical om Zara Leander. Ingrid Luterkort, legendarisk skådespelar-pedagog, håller föredrag *Om igen, herr Molander*.

100-årsminnet av Wendela Hebbes död den 27 augusti uppmärksammas.

Tuttan Faustman (sondotterdotter till Wendela och Lars Hierta) skänker fotografier, brev och en tavla målad av hennes mor Mollie Faustman.

- 2000 Bland årets föredragshållare märks Bengt Lagerkvist, Birgitta Svanberg, Marianne Forssell (dotter till Vilhelm Moberg), Isa Edholm, Ingeborg Nordin Hennel och Hans Furuhausen. Anna Wieslander och dottern Lotte från Halmstad har konstutställning i huset på temat Mor och dotter.
- 2001 Teaterstycket *Provet* av Björn Runeborg spelas som sommarteater med Wendelas Hus som kuliss. Regissör är Michael Cocke med Berit Carlberg, Tove Nilsson och Björn Wahlberg i rollerna som Wendela och Signe Hebbe och advokaten Pietro Muratori, som Signe en period var förlovad med.
- 2002 Föreningen introducerar en föreläsningsserie *Förargliga filosofer*. Gunnar Fredriksson, Torbjörn Tännsjö och Gunnar Adler Karlsson deltar under hösten. Skrivarkursen *Skriva för livet* med Ami Lönnroth och Sven Erik Rönnby som ledare introduceras i samarbete med ABF. Två teaterpjäser uppförs vid huset under sommaren. *Vita Hästen* med Berit Carlberg och *Wendelas mörka lockar* av Cecilia Sidenblad med Irène Lindh och Måns Westfelt.
- 2003 Hampe Faustmanfestival den 12 januari med föredrag av Inga Lewenhaupt, videointervju med Rune Waldekranz, visning av filmerna *Främmande hamn* och *Lars Hård* på Estrad samt utställning om Hampe Faustman i

Varför inte ta med ditt nätverk till Wendelas Hus

Många grupper av olika slag har genom åren besökt Wendelas Hus. Med eller utan matservering har de fått sig husets bygg- och personhistoria till livs. Bygghistorien kan du läsa om på sid 6 och framåt. Personhistorien brukar vi börja redan på 1700-talet. Då påbörjade Wendela Hebbes far - en fattig bondpojke från Lenhovda - sin bildningsväg från trivialskolan i Växjö via Uppsala universitet till kyrkoherdetjänsten i Sandsjö i Småland. Vi brukar sluta först på 1940-talet när Wendelas barnbarnsbarn Hampe Faustmans film *Främmande Hamn* blev Sveriges bidrag i filmfestivalen i Cannes. Däremellan har vi Wendelas eget spännande liv från ensam mor med tre små döttrar till posten som "kulturchef" på Sveriges största tidning. För att inte tala om dottern Signes pionjärinsats som skådespelar-pedagog.

Konstföreningar, pensionärsföreningar, arbetsgrupper av olika
slag, tjejgrupper, rotarysällskap, bokcirklar
alla är välkomna till Wendelas Hus.
Ring 08-55086675 och boka tid

Ett liv i trosvisshet

Till grund för det här samtalet mellan Ami Lönnroth och Barbro Arnberg ligger ett antal texter om kinamissionärerna i Barbros släkt, som hon presenterade vid Wendelas Vänners kurs *Skriva för livet*.

Det började med en röd byrå på en vind på släktgården i Skruke i Närke. En av byrålådorna var proppfull med gamla brev, omsorgsfullt bevarade av Barbro Arnbergs farmor, Lydia Eriks-son, som var 90 år gammal när hon flyttade från gården. Året var 1963 och Lydia Eriksson hade bott på gården sedan 1895. Det kom att dröja in på 2000-talet innan Barbro tog sig an den skatt som gömt sig i farmors röda byrå. Hon har nu själv ett yrkesverksamt liv som lärare ett

antal år bakom sig och har kanske fått det perspektiv på tillvaron och det tålamod som krävs för att tränga igenom både en äldre tids svårtolkade handstilar och annorlunda föreställningsvärld jämfört med den som vi 2000-talsmänniskor lever i.

”Jag har haft förmånen att hela livet leva nära människor av olika åldrar, också mycket gamla. För mig har möjligheten att se släkten både bakåt och framåt gjort livet mer innehållsrikt och meningsfullt. Att ta mig tid med breven, läsa dem sakta och skriva av dem, ger mig något helt annat än att snabbt gå igenom dem för att hitta enstaka händelser eller märkligheter. De gamla breven kräver tid för att ge något tillbaka.”

Kinamissionärerna Laurine och Nathanael Carleson med barnen Samuel och Ester i oktober 1899. Ett halvår senare dödades Nathanael och 10 andra missionärer.

- Jag kan känna ett starkt känslomässigt band med dessa människor - även om jag länge värjt mig för det frireligiösa och trosvisa, säger Barbro Arnberg om sina missionärsförfäder.

Så beskrev Barbro sitt arbete med släktbreven för de övriga deltagarna i den skrivarkurs som hållits i Wendela-huset i två terminer, i samarbete med ABF. Det skulle visa sig att hennes tålmodiga arbete skulle öppna en fascinerande värld och en dramatik som utspelade sig kring förra sekelskiftet och som gått förlorad för eftervärlden om inte Barbro sett till att innehållet i den röda byrån bevarats i släktens ägo.

Barbros släkt kommer från den frikyrkliga väckelsens Närke. Breven som hon nu gått igenom vittnar om kraften i denna väckelse och om en trosvisshet som för oss i dagens sekulariserade Sverige ter sig närmast ofattbar. Så här berättar Barbro i en av sina texter:

”Nathanael Carleson var en av de personer, som jag hörde talas om, när jag var barn, antagligen mest av farmor. Han var kusin med min farfar. Han var för mig en mytisk

person, nästan tillhörande de bibliska berättelserna, en martyr. Han hade som missionär blivit stenad till döds i Kina, för sin tros skull. Han omtalades med en särskild vördnad. För mig var det avlägset i tid och rum, omöjligt att förstå och för hemskt att tänka närmare på. Och så har det nästan förblivit tills jag började läsa hans brev och tala med släktingar om honom. Men även nu är det svårt för mig att förstå honom och det livsval, som ledde fram till hans död.

I farmors byrå fanns några brev, skrivna av Nathanael Carleson. Han hade varit en vanlig, levande människa, som jag, en närking från bondlandet, men jämn-årig med min farmor. Och Kina är nu ett land, som vem som helst kan resa till som turist. Ändå är det svårt att inte ha hans död i minnet, ”martyren”, när jag läser breven. De är skrivna åren 1891 – 1900 i Kina. Han var 23 år, när han reste ut, och bara 33 år gammal, när han dog.”

I ett brev skrivet ombord på ångaren Yen-tsing den 20 maj 1891 berättar Nathaniel för sin morbror och moster i Skruke hur han 17 år gammal fick kallelsen att bli missionär:

Det kom mycket lefvande i mitt minne 7 år sedan Pingsthögtiden, då var far och jag till Skruke och helsade på. och hvad mer vi åkte till Sköllersta kyrka och afhörde ett missionsföredrag af en Abessinsk yngling och om morbror minnes när vi sedan åkte till Joganboda på ett möte på qvällen omtalade jag att Gud kallat mig för missionsarbete. Wid tanken på hvad Gud gjort mig sedan den dagen det är verkligen underbart och min själ prisar storligen Herren.

- När jag läser och kommenterar

Nathanael Carlesons brev, är jag med-veten om att de utgör ett mycket litet underlag för tankar om hur en människa kan ha varit, säger Barbro.

- Det är bara nio brev, skrivna till morbror, moster och kusiner i Skruke. Säkert skrev han utförligare och mer till föräldrar, syskon och kanske vänner. Han rapporterade också till missions-tidningar. Men jag skriver här enbart utifrån de brev jag har. De är skrivna med vacker och ordentlig handstil, ofta liten, kanske för att få rum med mycket text på små, tunna pappersark. Jag får intrycket av en klok, allvarlig person, helt inriktad på sin uppgift. Han verkar också vara praktisk och handfast, uppvuxen som han är på en bondgård. Han är ung och närvarande i livet och berättar om allt möjligt, från järnvägarna i London, i första brevet, till husbygget i Kina i det sista.

15/11 1889, London:

Flera stationer finnas der. 3 – 4 löper in och der afgår eller inkommer något tåg nästan jämt. Det fordras att vara påpasslig, allt går med en förfärlig fart.

7/5 1900, Hong Yen Cheo:

Både snickare och murare sitta på huk under varandans tak och draga så långsamma förnöjda drag ur sina pipor. Ett knackande höres då och då af dem då den förbrända askan knackas ur.

Mellan det första och det sista brevet hann Nathanael Carleson gifta sig med en dansk kvinna, Laurine Simonsen, som liksom han var missionär och som han mötte ”på fältet”. De fick två barn, Ester och Samuel, födda 1897 och 1899. När Nathanael stenades till döds under boxarupproret 1900, befann

sig Laurine i Sverige med de båda barnen. Hon hade blivit sjuk när hon väntade det andra barnet och familjen hade rest hem under en period. Nathanael åter-vände sedan ensam till Kina och dog den 29 juni 1900 långt borta från sin familj som dessutom inte fick döds-budet förrän flera månader senare.

Det är gripande att läsa Laurines brev till Nathanaels kusin, Maria Persson i Skruke, skrivet den 2 februari 1900 medan hon förbereder sig att återvända till Kina och Nathanael med de båda barnen:

Tusende gånger tack för den rara, präktiga väfven, som Maria var så snäll och väfvade åt oss. Jag sydde 2 tröjor och ett par kalsonger till Nathanael innan han reste, och en har jag tillklippt som jag skall sy och hafva med mig när jag reser, resten är kvar, och blir väl kanske åt småttingarne. Det var 8 dage i Tisdags sedan jag hade bref från Nathanael så jag väntar nu hvarje dag. Maria skall tro det är just ej så lätt en sak att vara så långt skild från den man älskar, och icke veta när man får träffas, vore det ej för Herrens hjälp så stode jag nog icke ut med det.

När Barbro nyligen kom ut till sin stuga på Mörkö och fick se sin vävstol så insåg hon plötsligt att det var på den som tyget till Nathanaels kalsonger hade vävts. Då kände hon plötsligt närheten till dessa människor och till den tiden för över hundra år sedan när breven skrevs:

- Jag kan känna ett starkt känslomässigt band med dessa människor. Längre har jag värjt mig för det frireligiösa och tog redan som barn avstånd från det. Det kändes främmande och obehagligt. Nu har jag fått lov att försöka tänka mig

in i detta, hur de kom att tänka och tro som de gjorde, ta del av all den energi de lade ned på att försöka leva ett meningsfullt liv och göra världen bättre. De satsade sig själva totalt. Det är intressant samtidigt som det på många sätt är obegripligt. Den ironi som finns nu rimmar inte alls med den tidens trosvisshet.

Laurine kom alltså inte att återse sin man och inte heller att återvända till Kina. Dottern Ester skulle däremot själv senare bli Kinamissionär, buren av samma starka tro som sina föräldrar och uppenbarligen inte avskräckt av faderns tragiska öde. Med Ester hade Barbro kontakt som barn och hennes farmor brevväxlade hela livet med henne. Så här berättar Barbro:

- Vid första resan till Kina, för Ester redan efter ett par veckor till sin fars grav. Hon återvände senare ett par gånger. Om besök vid Nathanael Carlesons grav, skrev hon redan i första brevet med en egendomlig distans:

1 febr 1917: I lördags den 7 jan. redo Hanna Johansson och jag till Soping. Jag ville så gärna dit för att se pappas grav. Vi redo härifrån kl. 8 fm. och voro där kl. ½2 em. Emedan vi kommo dit så snart, gingo vi ut till gravgården s.d. Det ligger 15 missionärer begravna där. Tyckte det var roligt att se denna plats, men det var också ganska underligt. Vi träffade där en gammal man, som var med vid missionärer-nas mördande. Han talade om åtskilligt, själv hade han fått lida mycket under 1900, emedan han bekände Kristus. Det var så roligt att träffa honom och hans gamla hustru. De voro lyckliga och glada i Herren.

- Överhuvudtaget, noterar Barbro, tar beskrivningar av dödsfall och

begravningar stort utrymme i Esters brev, särskilt i dem hon skrev i 20-års-åldern. Det är som om Ester räknar med döden, också sin egen död, som en del av missionärsuppdraget som hon beredde sig för, nästan med förväntan.

Men Ester kom att leva ett långt liv. Hon återvände till Sverige 50 år gammal efter två långa perioder som missionär i Kina och återgick till sin tjänst som småskol-lärarinna i Flistad. Samtidigt vårdade hon en äldre kvinnlig missionär, Amanda Gustafsson, med vilken hon utstått många duster men som hon nu kär-leksfullt tog sig an på hennes ålders höst. På samma sätt hade hon vårdat sin mamma Laurine i perioden mellan de två Kina-vistelserna, självupppoffrande på sant kristligt vis.

Efter det sista bevarade brevet från Ester till Barbros farmor Lydia, skrivet 1963, levde Ester ytterligare tjugo år som pensionär i Kumla - och dog den 25 april 1983.

När Barbro nu ser tillbaka på de år i sin barndom och uppväxt när hon ofta träffade Ester, kan hon tycka det är tråkigt att hon inte försökte lära känna henne närmare. Inte minst därför att hennes liksom de andra kvinnliga missionärernas liv utgör ett stycke intressant kvinnohistoria, ett exempel på kvinnlig självständighet så stick i stäv med de patriarkala traditioner som frodades inom statskyrkan och i samhället i stort:

- Jag tog nog allt för mycket för givet att våra liv var så olika, att vi inte skulle kunna förstå varandra. Kanske fanns inte hos henne så mycket

Natanaels dotter Ester fick ett långt liv Efter två långa perioder som missionär levde hon som pensionär i Kumla och dog 1983 vid 86 års ålder.

dömande, som jag antog, men mera, som hon skriver i ett brev om andra personer, hon lär känna: *De tycktes alla vara präktiga men främmande för Gud. Det lägger vemod över min glädje.* Vi var nog vänliga mot varandra men undvikande.

- Det är möjligt, slutar Barbro, att Nathanaels död, när Ester var knappt tre år, präglade hela hennes liv. Dels det hemska dödsfallet och martyrskapet, dels uppväxten utan en far.

I varje fall minns Barbro Ester som en asketisk person, inte alls så levnadsglad som hennes egen farmor, som ju också var djupt religiös. Ett barndomsminne har blivit symbol för Esters asketiska livsinställning:

Min farmor Lydia, min syster Birgit och jag reste en gång med tåg och hälsade på Ester. Allt var trevligt, Ester visade oss runt och vi barn fick gå upp i kyrk-tornet. Sedan blev vi bjudna på blå-bärspaj, men den var osockrad. Kan-ske tyckte

Han utrönte gåtan om tingen?

Om Wendelas förrymde make
av Per Eric Mattsson

"Trots att jag är utlänning hoppas jag att ni inte förvägrar följande rader en plats i er högt uppskattade tidning"

Så börjar Clemens Hebbes insändare i The Sun 1840 och så här slutar den:

Jag måste emellertid förklara att jag tar avstånd från Ert försvar av hans (Lord Palmerstons) politik i mellanösternfrågan. Jag är i färd med att publicera en politisk skrift, i vilken jag behandlar denna fråga och ger min syn på den. Ingen har skäl att säga att mitt omdöme om den är färgat av utlösningen."

Åttio månader efter sin flykt från hustrun Wendela Hebbe och de småländska fordringsägarna är den 40-åriga Clemens Hebbe mogen att starta en ny karriär utomlands. Insändaren härintill och den i slutet nämnda skriften blev startpunkten och bäddade för hans lysande karriär i USA. Han blev politisk skribent, översättare av svenska romaner, författare till ett stort anlagt men ofullbordat historieverk och också framgångsrik presidentvaltalare. Även denna karriär tog ett oturligt slut. En ny karriär startade därefter i Europa där Clemens blev "resande ambassadör" för Karl XV:s skandinavistiska idéer. Dessa idéer och därmed Clemens tredje karriär tog ett snöpligt slut vid Dyböls skansar där Danmark utan Sveriges hjälp förlorade mot Preussen.

Minst tre karriärer gick Clemens förbi. Men kanske var han tillfreds ändå. I Hebbearkivet på KB finns en gulnad lapp där han skrivit ner Vergilii ord "Felix qui potuit rerum cognoscere causas" och hans egen översättning "Lycklig i sanning den som utrönt gåtan om tingen."

.....
: **Läs mer om den märklige Clemens Hebbe** :
: **i Brita Hebbes klassiska biografi *Wendela*** :
: **- en modern 1800-talskvinna från 1974.** :
: **Boken säljes i nyutgåva i Wendelas Hus** :
: **för kr 150:-. Du får Avisans temanummer** :
: **om Clemens på köpet. Sätt in 200:- på pg** :
: **905920-8 så skickar vi allt på posten.** :
:
:
:

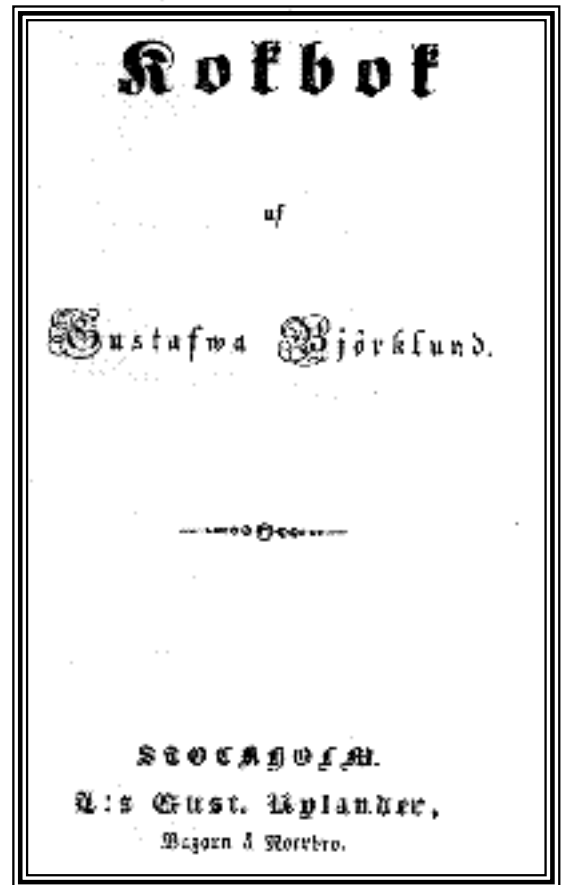
THE EASTERN QUESTION.
TO THE EDITOR OF THE SUN.
SIR,—Though I am a foreigner, may I hope that you will not refuse the following few lines a place in your highly esteemed Newspaper.
I have read with the greatest pleasure that you are always a defender of what is just and right, and that you are perfectly aware that the similarity between England and France in the same manner against the powerful nations of Asia, is not only just, but also a powerful means of their civilization. It is, therefore, with regret that I see you defending Lord Palmerston's conduct with regard to Egypt and Turkey. Surely it is of little consequence for the happiness of mankind whether Syria is under the government of the weak Sultan, or of the powerful Mahomet Ali, of both these Monarchs there is no other object in view than to reduce the people of that country to but as it is far more probable that Syria, under the government of Mahomet Ali, will sooner be a partner of European civilization than if it should stay the authority of the Sultan, as all ought to wish that it may continue to be in the hands of the former. This means to me no less than the principal reason why Lord Palmerston, as a member of England's liberal Government, should have agreed with France in giving Mahomet Ali a new possession of Syria, but this also means that there is in this instance been decided by the conduct of Russia, and, perhaps, of Lord Palmerston's supposed hatred to Mahomet Ali. I think in respect to the Eastern question that I can only apply to Lord Palmerston this old proverb—*Interdum dormiens rixam sequitur Nemoros.* How long Lord Palmerston and France have persecuted the Mahomet, only to please England, which is certainly better, and change its policy with respect to Turkey? And even if Russia should so prosper as to have got such that it is in the real intention to reorganize entirely her empire?
"And also certain Russia were duly thankful the poor Egyptian?"
Russia very well know that if the Sultan and Mahomet Ali be permitted to make peace with each other, they should all remain the Sultan's and I might as well as I might, under present circumstances, except, but really to make himself master of it. Russia well knows that Mahomet Ali is not the man who will be refused by both sides, and therefore she certainly hopes that a war will begin, which will open the gates of peace would have closed. This is, however, not the principal object, whether Russia has sought the friendship of England, but to give the seed of discord between England and France. It is the friendship between those nations which disturbs the sleep of the Russians, and which with lesser the heart of the Russian Aristocracy. It is this friendship which makes the Russians to fear and the Poles to hope that Poland will yet see the day of liberty, therefore, to make France and England enemies, has Russia now concluded a treaty with England's ally Turkey, which it, however, has rejected with a disgust. Lord Palmerston is therefore to blame, who towards the friendship between England and France to give Syria to that Monarch, who himself, perhaps, may soon be a king of the Russians, but will let us hope that Providence will start that great crime—a war between France and England, who are both the enemies of the freedom of nations, and might in vain all their power against the oppressors of the people.
If the people of Syria will make themselves independent, then let England and France maintain in its noble purpose; but may the Syrians never again see under the Government of Turkey. Such thoughts are worthy of the enlightened Ministers of England and France, who at present rule the fate of both those great nations.
Applying of that price you have often bestowed upon Lord Palmerston, who with such true glory has been a long time Minister for Foreign Affairs, I must, however, declare that I dissent from your defense of his policy in the Eastern Question. I am about to publish a political work, in which I will treat on this subject, and therefore give my opinion on the same, but as one may have reason to say that my judgment is here stated by the people.
I am, Sir, your obedient servant,
Hull, Aug. 30, 1840. G. C. H.

Visste du att den kände konstnären Axel Törneman (1880-1925) hade en relation till Mamsell Gustafwa Björklund. I Wendelas Hus den 28 augusti får du veta mer.

Boken som satte många kastruller i gång

1879 skrev Charles Emil Hagdahl sin berömda *"Kokkonsten som vetenskap och konst"*. I denna finns ett litet kokboksavsnitt där Hagdahl bl a beskriver sin föregångerska Gustafwa Björklund. Han kan mycket väl ha gästade hennes servering och träffat henne personligen. Så här skrev han:

Så kom "Gustafwa Björklunds Kokbok. Stockholm 1847", som satte många kastruller i gång och gaf anledning till mycket studerande för att eftergöra de smakliga anrättningar, med hvilka man på förhand gjort bekantskap å Lilla Sällskapet, en af den tidens finaste klubbar, hvars ekonomi hon förestod. Hennes middagar voro allmänt erkända för smak, så väl i tillredning som utseende, och hennes förekommande sätt visste att alltid lämpa dem efter hvars och ens önskan. Ej under då, att hennes bok mottogs med välvilja och haft att fröjda sig åt en mängd upplagor.

Om smörgåsbordet ur Gustafwa Björklunds kokbok

Hos oss svenskar är det en gammal regel att inleda måltiden med smörgåsbord, som för många till och med utgör densamma viktigaste avdelning och tyngdpunkt, i det att de här äta sig mätta. Smörgåsbordet är en uteslutande svensk uppfinning, som torde lända oss till en tvivelaktig heder och som ursprungligen tillkom såsom ett bihang till den måltiden inledande och för ett stort antal svenska magar så nödvändiga supen. Det vore emellertid oklokt att stöta det nationella elementet för huvudet och bryta staven över denna gamla vördnadsvärda "rätt" (vi varken vill eller våga det), och därför säga vi först som sist att måltiden börjas med smörgåsbord, som antingen kan serveras på ett särskilt bord, eller ock kan man på brickor kringbära färdiggjorda smörgåsar och på andra brickor brännvinet. Var och en följe sin smak, och den, som vill, börje sin måltid först med nästa rätt.

?

Kan det vara möjligt att Gustafwa Björklund hade barn med Karl XIV Johan? Du får svaret den 28 augusti i Wendela Hebbes Hus.

?

Rune Waldekranz är död

av inga lewenhaupt

När budet om Rune Waldekranz' bortgång nådde oss bad vi Inga Lewenhaupt, tidigare ordförande i Wendelas Vänner, att skriva om Rune. Inga har genom åren haft många yrkeskontakter med honom. I dag är hon chef för Sveriges Teatermuseum i Nacka. Rune Waldekranz dog den 15 maj vid 92 års ålder.

En av Södertäljes stora män, en pionjär i svenskt kulturliv – och en trogen Wendelavän – har gått bort. Det känns plötsligt så tomt.

Mitt eget första möte med Rune Waldekranz var i korridoren på Stockholms universitets teaterhistoriska institution på Linnégatan 7 för ca 35 år sedan. Vi stod båda och antecham-brerade framför professor Gösta M. Bergmans dörr, jag för att få jobb, Rune W för att diskutera sin licenciat-avhandling i teaterhistoria. Med titeln « Levande fotografier » försvarades den 1969 och en mer regelbunden akademisk undervisning i filmhistoria kunde påbörjas. Då Rune W året därpå blev vår förste professor i filmvetenskap, kunde jag, såsom ämnets första studievägledare, biträda honom i den byråkratiska cirkusen kring skrivandet av de första studieplanerna i film-vetenskap, ett samarbete som ledde till en lång vänskap.

Väggarna på Linnégatan bågnade snart inför en växande studentskara och bio-grafen Grand blev en filial. Under stor lättnad flyttade sedan Institutionen för teater- och filmvetenskap till Peter Cel-sings och Harry Scheins Filmhus på Gärdet i oktober 1970 och Rune W.

kvarstod som professor till 1978. Med sin vänliga och lyssnande attityd var han kanske inte alltid riktigt rustad att stå emot de tuffa 70-talsstudenterna, men film etablerades som forskningsämne och med oförtruten envishet skrev Rune W. « Så föddes filmen » (1976) – ännu idag ett standardverk för såväl teater- som filmvetare, för att sedan, efter pensioneringen, åstadkomma stor-verket « Filmens historia » i tre tjocka band (1984-94) – i sanning en mästares bragd.

Den 7 december 2002 fick jag så den stora ynnesten att få göra en timmes videointervju med den andligt helt vitale 91-åringen i hans hem. Den medföl-jande 14-årige fotografen, Viktor Wennström, tilläts med andakt hålla i Guldbaggen från 1969 (som då inte var politiskt korrekt att göra gala kring, utan som fick hämtas på posten !). Han fick också höra den gamle filmprofessorn livfullt

Rune Waldekranz i gröngräset hemmavid på ett foto från 1989 taget av svärdottern Eva Gernandt Waldekranz.

berätta om sitt innehållsrika liv som Uppsalastudent med litteratur- och filmin-tresse (fil. mag 1937), om hans tid som den lite skarpe filmkritikern Roderick i SvD 1939-42. Spännande skildrades också storhetsperioden som producent hos Anders Sandrew 1942-64, hur verklig kvalitetsfilm kunde bekostas, hur viktigt det var att ha bra manus och hur svensk film åter kom på den inter-nationella kartan med bl.a. Hampes « Främmande hamn » i Cannes 1948 och framför allt Alf Sjöbergs « Fröken Julie » i Venedig 1951. Den unge fotografen fick höra om samarbetet med regissörerna Alf Sjöberg, Hampe Faustman, Arne Suchsdorff, Ingmar Bergman och Mai Zetterling och de många banden som gick tillbaka till Wendela och Signe Hebbe. Många av de bästa skådespelarna i nämnda regissörers filmer var antingen elever eller elevers elever till Signe Hebbe och Hampe var ju barnbarnsbarn till Wen-dela.

Den 12 januari 2003 spelades video-intervjun upp på stor duk på Estrad under Södertälje filmstudios och Wen-delas Vänners Hampe Faustmanfesti-val. Vi är nu extra glada att denna inter-vju blev möjlig bara fyra månader före Rune Waldekranz' bortgång. Hans sto-ra generositet och vilja att dela med sig

Torsdagen den 28 augusti
kl 19Vad åt man på
Wendelas tid

Vi inleder Wendelas Vänners 20-årsjubileum med en subskriberad måltid med smakprover ur Gustafwa Björk-lunds kokbok från 1848. Det blir i små portioner oxsvanssoppa med rotfrukts-bollar, laxspäckad gös, kyckling med jordärtskockssås och chokladpudding. Menyn har komponerats av **Inger Ärlemalm**, som äger kokboksantik-varietet och caféet Bokköket i Knutby. Under kvällen kommer hon också att berätta om mamsell Gustafwa.

Du läser mer om mamsell Gustafwa lite här och var i detta nummer bland annat på sidorna 12-13. Vi kan se fram mot en spännande kväll där vi också skall bli lite nostalgiska kring föreningens 20-åriga liv.

Måltid och föredrag kostar kr

Tisdagen den 9 september
kl 18.Hur bodde folk på
Wendelas tid

Vi besöker Stuckatörens hus på David Bagares gränd i Stockholm. Fullbokat. Vänkelista. Lämplig avresa med tåg från Södertälje C kl 15.33. Kaffé på Vete-katten kl 16.30. Därefter buss till Stuckatörens Hus. Ev. frågor till Kerstin Holmerin

Tisdagen den 23 september
kl 19

Människor jag mött.

Bonnie Bernström berättar om sig själv och om sitt arbete. Hon är före detta folktopolitikern som sadlade om och nu leder utbildningsprojekt kring demokratisering i forna sovjetrepubliker. I efterföljande samtal deltar **Signe Andersson** och **Ami Lönnroth**, som deltagit i några av projekten.

Lördagen den 4 oktober
kl 15Hampe Faustman och
hans kvinnobild

Föredrag av **Per Vesterlund** Uppsala. Hampe Faustman var som bekant Wendela Hebbes och Lars Johan Hier-tas sondotterson. På 1940 och 1950-talen var han en framgångsrik film-regissör. Per Vesterlund disputerade i januari 2000 på en avhandling om Hampe Faustman - *Den glömde mannen*. Erik "Hampe" Faustmans filmer.

Lördagen den 8 november
med början kl 18

Wendelas
namnsdagssalong
med jubileumsfirande.
Boka kvällen redan
nu. Vi återkommer i
nästa nummer.

Lördagen den 11 oktober
kl 15I begynnelsen var
ordet

Språket, orden, skiljer människan från andra varelser på jorden. Att få ett språk med vilket man kan formulera tankar och erfarenheter är fundamentalt för varje människa. Hur kom det sig att människosläktet en gång i tiden kunde utveckla språket som redskap som ger oss inte bara nutid utan också forntid och framtid och nya världar? Och vad får det lilla barnet att växa in i språkets värld? **Marianne Lerner**, med mångårig erfarenhet som psykoanalytiker, utvecklar dessa tankar i ett föredrag. Marianne är också ledamot av Wendelas Vänners styrelse.

Du kan ofta läsa utförligare
om våra program på hemsidan
<http://home.swipnet.se/wendela>. Besök den.

Programmen äger rum i Wendelas Hus i Södertälje om inget annat anges. Anmäl deltagande i god tid i huset under öppettid vardagar 11-15 eller per telefon 08-55086675 efter kl 13.